

VOLT EGYSZER EGY FOLYÓIRAT

A Nyugatról beszélünk, s abból az alkalomból, hogy — ha létezne — most lenne hetvenéves. Megszűnt még 1941-ben, de így is harminchárom évig működött, ami kivételesen nagy idő, s ha az utódjának tekinthető Magyar Csillag hároméves (1941—1944) életét is hozzászámoljuk, irodalomtörténeti jelentőségét a magyar irodalomban joggal mondhatjuk egyedülállónak. Hírlik, hogy hamarosan hasonmás kiadásban teszik hozzáférhetővé, Budapesten tudományos tanácskozással adóztak emlékének, s ezen részt vettek a magyar nyelvű irodalmak külföldi szakértői is. Természetes ez, hiszen az első világháború előtt ez a folyóirat volt a teljes magyar irodalom legfontosabb szerve, s jöllehet a háború után szerepe szűkebb térre korlátozódott, s eszmei kisugárzása is csökkent, régi tekintélyéből sokat megőrzött. Aki a Nyugatban megjelenhetett, írónak számított. Az induló írók, költők még a húszas években is úgy lesték a legendás szerkesztő, Osvát Ernő gesztusait, szavait, mintha sorsuk függene tőle. *Két világ* című, könyvében Herceg János ilyen idéző érzékletességgel ír erről: „Ott ült a kávéház mélyében, s mégis mint egy emelvényen, mindenki közül kimagasodva, fekete ruhában, fekete nyakendővel magas keménygallérja alatt, akár egy halottkém, Osvát Ernő. Az ember önkéntelenül lábujjhegyre emelkedett, s akkor is mélyen meghajtotta magát ama páholy felé, ahol a legendás szerkesztő kéziratok lapjai fölé hajolt, ha más asztalnál foglalt félénken helyet, mint én. Osvátot különben is egész koszorú vette körül, elszánt és gögős, megilletődött és hengegő arcok néztek felénk, akik ebből az édenből kirekedtünk, s csak egy vágyakozó pillantást reszkiroztunk meg a fekete ruha és az élesen fel-felvillanó szemüveg irányába. Sorsok dőltek el Osvát szavára, ha olykor nyájasan felemelte fejét, és kilógott a szájából, hosszasan és sárgán, egy lötyögő lófog.” S nemcsak Herceg János, aki kirekedt, de Möricz Zsigmond és Kosztolányi Dezső is, akiket Osvát nagyra becsült, életük feledhetetlen emlékei között tartották számon a vele való találkozásokat. De akik valamiért szembekerültek vele: Lukács György, Németh László, Nagy Lajos, azok se vitatták soha munkájának értékét, s ellenszenveiken is átüt a neki tulajdonított jelentőség elismerésének súlya.

Persze a személyes emberi vonások, melyeket legteljesebben Kosztolányi örökített az időbe, a Nyugat révén nyertek történelmi jelentőségét. A Nyugat volt Osvát főműve, de nemcsak az övé volt: egy nemzedék, a modern magyar irodalom fölnövekedésének élő tükré volt ez a lap. „Ami e tizenöt évről mint magyar irodalom fog megmaradni: kevés kivétellel kiírható lesz a *Nyugat* évfolyamaiból.” Az egykori főszerkesztő, Ignótus írta ezt akkor, mikor nevét Babits, Fenyő Miksa és Möricz levették a lapról. A megbántottság túlzásával tehát, de nem alaptalanul. Aki végiglapozza a Nyugat repertóriumát, ámulni kénytelen, mennyi olyan regény, novella és vers első fóruma volt ez a folyóirat, amelyek a korszak alapműveinek bizonyultak. S a tanulmányokról és recenziókról ugyanezt mondhatjuk. Pedig elméleti megalapozottságuk és a módszerességük nem volt sem erős, sem határozott, de impresszionisztikus ráérzések, a metaforikus jellemzések annyi lényeges fölismerést tartalmaznak, hogy a jelen irodalomtörténései is ezeket az írásokat olvassák el először, ha érvényes és termékeny gondolatokat kutatnak. Nincs bibliográfia, melyből a Nyugat vonatkozó esszéi, bírálati hiányoznának.

Mindez amolyan egyezményes igazság, melyet vitatni ma már nemigen szokás. Ez, a mostani évforduló sem ígér látványos revíziót. A szakemberek örülnek, hogy ez a rendkívül gazdag és sokrétű örökség része lehet a mai izlésnek, a mai irodalmi kultúrának. Örülnek, mert nem volt ez így mindig. A Nyugat is átélt néhány türelmetlen átértékelést.

Az elsőt a Magyar Tanácsköztársaság idején. Akkor balról minősítették az irodalmi öncélúság burzsoá fórumának. Ezután nyomban az ellenforradalmi támadások kereszttüzebe került. A Tanácsköztársaság idején polgárinak minősített lap 1919 után a forradalmak, az „összeomlás” előidézőjeként, a zsidó expanzió eszközeként került a vádlottak padjára, s Szabó Dezső *Az elsodort faluja* robbanékony muníciót kínál az antiszemitizmus jegyében zajló heccelődésekhez. Ezt a kampányt a lap jól bírta.

Nehezebb próbára az új nemzedék olyan tehetségei kényszerítettek, mint Németh László, aki nem elégedett meg a hellyel, amelyet a lapban kapott, hanem a szellemi élet új megszervezésének munkájához keresett fórumot. Egy merészebb, radikálisabb társulás Szabó Lőrinc körül is szerveződött, s a Pandora létrehozásával meg is kísérelték a kiválást. A Nyugattal egyenrangú és tartósan létező organumot azonban se Németh László, se Szabó Lőrincék nem tudtak összehozni. Később, a harmincas évek derekán, mikor mégiscsak megszilárdult néhány lap, a Válasz, a Gondolat, a Szép Szó, Romániában a Helikon, a Korunk, nálunk a Kalangya, a Híd, a Nyugat akkor is megőrizte, ha elsőbbségét nem is, de tekintélyét, mértékadó szerepét.

Ez azért is lehetséges volt, mert a második nemzedék néven emlegetett generáció iránt Babits és Móricz, akik akkor már a Nyugat vezető szellemei voltak, sok megértést és rokonszenvet tanúsítottak. Aki a Válasz körül tömörültek, azok között a kulcsfontosságú emberek, Sárközi György, Illyés Gyula, a Nyugathoz és Babitshoz is közel álltak. Úgyannyira, hogy a Magyar Csillagban Illyés e két lap legjobbainak egységét valószínűsíthatta meg.

Szomorú csonkasága a Nyugatnak, hogy József Attilát kirekesztette, de eszmei vonalából ez nem következett szükségképpen, hiszen nem igaz, hogy Hatvany Lajos vagy Kosztolányi, akik József Attilát pártfogolták, politikailag meghaladták volna a Nyugatot. A személyes motívumoknak nagy volt a szerepük ezekben a kontroverziákban, ezekről is lehetne tanulmányt írni. Itt most csak arra akarunk emlékeztetni, hogy a Nyugat első nagy időszaka után induló nemzedékek, akár a lap szerzőiként, akár ellenzékeként léptek föl, a Nyugat neveltjei voltak, vissza, a konzervatív révekbe már nem fordulhattak. Németh László megkísérelte, de hamar kiderült, hogy a Napkelettől mennyire idegen az, amit ő akar. Lehettek tehát radikálisabbak ezek a tehetségek, népibbek, mint a Nyugat törzse, de az apa—fiú viszony elszakadásaikban is kiütközött. Így aztán soha semmilyen vonatkozásban sem alakulhatott ki olyan ellentét, mint a fiatal Nyugat és ellenségei között kialakult, s a rangját, hitelét őrizni tudó lap a harmadik nemzedék számára is otthont jelenthetett. Az irodalomtörténet dialektikája folytán ez a kapcsolat még zavartalanabb is volt, mint az első és második nemzedék viszonya. Az unokák, Weöres Sándor, Radnóti Miklós, Sötér István, Jékely Zoltán, jobban szerették a nagyszülőket, mint a szülőket.

Súlyosabban ütött ki a Nyugatra nézve az a revízió, mely 1945 után következett. Lukács György, aki ennek eszmei irányítója volt, régi meggyőződését juttatta érvényhez, amikor a Nyugat teljes örökségének folytatása ellen foglalt állást. Mint ismeretes, Lukács a forradalmiság szempontjából értékelte a Nyugatot, s mérlegén — Ady és Móricz kivételével — a Nyugat nagy írói és költői jóval kevesebbet nyomnak tényleges súlyuknál. *Magyar irodalom, magyar kultúra* című nagy gyűjteménye sok-sok passzusában visszatér a gondolat, hogy ezek az írók — Babits, Kosztolányi, Tóth Árpád, Füst Milán stb. — a költészet szférájában ugyanazt művelték, mint társadalmi szerepében a polgárság: a haladás kompromisszumos útjait járták. Van tanulmánya, ahol Adyt teljesen magányos forradalmárként állítja szembe társaival, máskor Móriczot is mellé helyezi, később Bartókot is, de róla szólva is hangsúlyozza, hogy mennyire nem volt tipikus jelensége a magyar szellemi életnek.

Ez a szemlélet 1945 után az akkori magyar irodalom egzisztenciális kérdéseiben jutott elhatározó funkcióhoz. Egész áramlatok legális létezésére is kihatott. Konkrétabban szólva mindazokra, akik az 1945 után bekövetkező radikális politikai fordulatot az irodalomban korábbi

műveik szerves meghaladásaként képzelték el. Lukács György gyors és meggyőző áthangolódást kívánt, s ennek érdekében éles vitában utasította el Sötér István, Vas István ama gondolatait, melyek a szerves átalakulás létjoga mellett érveltek. Weöres Sándor is ekkor lett a dekadencia példája, s ekkor, a Babits-epigonság vádja miatt minősült ártalmasnak az Ujhold folyóirat egész alkotógárdája. Köztük olyan tehetségek, mint Pilinszky János, Nemes Nagy Agnes, Mándy Iván, Szabó Magda, Rába György.

Az új magyar irodalom nagy árat fizetett ezért az elszakadásért. Gyanús kategóriává lett az őszinteség, formalizmussá a formakultúra, dekadenciává a fájdalom, irracionálizmussá a rejtelmesség. Az epikából száműzetett a Nagy Lajos-i szikár tárgyiasság, Tersánszky lumpenfigurái, Kosztolányi műves tisztasága: a groteszk, a különös, a szeszélyes látás minden megnyilatkozása. S ezzel egyidejűleg az avantgarde egészét is a dekadencia lomtárába söpörte az irodalompolitika.

Erthető hát, ha a Nyugat nagy örökségével 1954 után helyreállt és újra termékenynek bizonyult kapcsolatát a magyar irodalom ma féltékenyen őrzi.

Mindezek ellenére sem állíthatjuk, hogy a modern magyar irodalom és a Nyugat-mozgalom egyet jelentenének. Sok minden történt 1918 után, ami nem fért, nem férhetett el a Nyugat kereteiben. A munkásmozgalomhoz közel álló írók közül néhányan időnként megjelenhettek ugyan ebben a lapban is (Nagy Lajos, Déry Tibor, Komját Aladár, Radnóti Miklós, Vas István, Zelk Zoltán, Bálint György). Sok írással szerepelt Kassák, Németh László, de ismeretes, hogy otthonuknak nem tekintették a Nyugatot. Magát a formulát: a „második nemzedék” fogalmát már Komlós Aladár is idézőjelek közé tette, jelezvén, hogy csak jobb híján él vele, s nem gondolja, hogy a generáció, melyet vele elnevez, egészében a Nyugat szüleménye volna. Kirekedtek továbbá a lapból az emigrációba kényszerült írók, főként a kommunisták: Balázs Béla, Lukács György, Sinkó Ervin, Barta Lajos stb. És meglazult, majdnem elsorvadt a kapcsolat az 1918 után új államokba került és külön létre berendezkedő írókkal, irodalmakkal. Így a jugoszláviai magyar irodalom is igen messzire esett a Nyugattól. Erről érdemes részletesebben is szólnunk.

Az elszakadás törvényszerű, s mélységét az is növelte, hogy azok, akik korábban Vajdaságból a Nyugat munkatársai lettek, a legjelentősebbek 1918 után e vidéktől is teljesen elszakadtak. Csáth Géza, aki már a Nyugat első számában is jelen volt, meghalt. Kosztolányi, az állandó munkatárs, egyre ritkábban jött haza. Lányi Saroltát és Sinkó Ervint is messzire veti a sors. Radó Imre, Kázmér Ernő, Dettre János, Cziráky Imre, Milkó Izidor, Munk Artúr, Tamás István, Fekete Lajos, Herceg János és természetesen Szenteleky Kornél írása, illetve neve bukkan föl olykor, de szinte véletlenül, egyikük sem tarthatta magát e lap szerzőjének.

A Nyugat szellemét a két háború között a Napló képviselte elsősorban, de már csak másodközlések révén: Kosztolányi sok írását a Pesti Hírlappal majdnem egyidejűleg hozta, s föltűntek hasábjain Karinthy Frigyes művei is. S természetesen az emigránsként idekerült írók, Csuka Zoltán, Dettre János, Haraszi Sándor és a többiek is szemmel tartották, ami a legtekintélyesebb pesti folyóiratban megjelent. Így törtenhetett meg, hogy a nemzetiségi sorban létező irodalmak és a budapesti irodalom viszonyáról, a nemzetiségi irodalmak önállóságának szükségességéről mégiscsak a Nyugat közölte az első eszméletű cikket (Barta Lajos: *Magyar gyarmatok*. 1927. II. 223—233.), s erre Szenteleky az érdekelte ráhangoltságával és avatottságával azonnal válaszolt.

Ezzel azonban a Nyugat és a jugoszláviai magyar irodalom kapcsolata lényegében meg is szakadt. Módosul a kép, ha e lap örökségéhez számítható Ady-mű utóélete felől nézzük a kérdést, hiszen tudjuk, hogy Adyt a Híd szellemi őseként tisztelte. Kosztolányi, Csáth Géza és Lányi Sarolta hagyatékának főlvállalására, nagy mulasztások után, csak az elmúlt évtizedben került sor. Velük és általuk a Nyugat teljesebb örökségének is őrzői lettünk, s ezen a címen is részesei ennek a mostani jubileumnak.